

"החלטנו למצוא את זה בזהות הישראלית"
תהליכי עומק בהתעוררות הציונית
של יהודי צרפת

תמלול הרצאה שנמצא בגנזך כתבי היד של מניטו

שוכתב ע"י צוות מכון מניטו

צילום של המסמך המקורי ניתן למצוא באתר המכון

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

INSTITUTE OF CONTEMPORARY JEWRY
י"ד שבט תשל"ב
30 ינואר 1972

המכון ליהדות זמננו

לכבוד
מר ליאון אשכנזי
מבוא חנוך 4
ירושלים

רצ"ב הדברים שהוסמפו על ידך במסגרת ההרצאה על ההתעוררות של יהדות
צרפת שהתקיימה בחוג לידיעת עם ישראל בחסות, בבית הנשיא.

אודה לך אם תעבור על הדברים, האשרם לדפוס ותחזירם אלי בחקום.
כמו כן אשמח לקבל מידיך את שמותיהם וכתובותיהם של האנשים שיחיו מעוניינים
לדעתך, להעביר אלי בכתב את הערותיהם לדיון.

בברכה ובתודה,
משה גורמן

דברי הרב יהודא ליאון אשכנזי

כבוד הנשיא, כבוד היושב ראש, גבירותי ורבותי.

אני עכשיו אשתדל להסביר צד אחד של הנושא שלנו, איך ההתעוררות הזו הביאה כמה מאיתנו מהחיים היהודים של הגולה, מלהיות יהודי גולה - עד ארץ ישראל, להיות ישראלים.

קודם כל אני רוצה לבקש סליחה על הסגנון שלי, כי העברית שלי היא 'עולה חדשה', ועד עכשיו לא יכולתי להשתלט על השפה. אני אשתדל להסביר את המהלך הרוחני או האידאולוגי על הרקע ההיסטורי והסוציולוגי ששמענו מקודמי.

אני אסביר את זה בתור כמה הערות, ויתכן שההערות הללו יהיו סותרות זו לזו. אבל כך החיים, הם מסובכים מאוד.

ההערה הראשונה תהיה, שלפי דעתי יהודי צרפת ראו את עצמם כצרפתים לא רק כדי להיות בני עם אחר מהעם היהודי. אלא היה להם במשך הזמן - וזה מתחיל מתקופת האמנסיפציה, המהפכה הצרפתית - הייתה להם שאיפה לערכים כלל-אנושיים, אוניברסליים, דרך תרבות צרפת. אחרי מלחמת העולם כמה מהמשכילים מהקהילה בצרפת וכמה מהמנהיגים הרגישו אכזבה. ראו את התרבות הצרפתית כאחת מכל התרבויות שבעולם.

אני חושב שיש פה נקודה חשובה מאוד. אני חושב שההתבוללות של היהודים בצרפת, הגורם לה, היה השאיפה לכלל-אנושיות. וכשאנחנו חזרנו למקורות היהדות, ראינו שלאמיתו של דבר השאיפה הזו מביאה אותנו ליהדות עצמה, כי מצאנו בתרבות היהודית המסורתית את הערכים האלו, שבתור בני תרבות כללית שאפנו להם דרך התרבות הצרפתית.

כל מה שאני אומר מוגזם, אבל זה כדי להאיר את הבעיה.

הערה שנייה, שהרגשנו מאז קום מדינת ישראל, ולכמה מאיתנו זה היה תהליך לא קל להבין את זה לעומקו של דבר - הרגשנו שהיה שינוי לגמרי בהיסטוריה, ברמה היהודית של ההיסטוריה.

עד עכשיו ראינו את עצמנו במשך הדורות ובמשך כל הזמן כגולה, כתפוצה של בית שני, ולסיבות ידועות לתפוצה זו של בית שני, סוף סוף נתקיימה התנועה הציונית. אבל בתור יהודי תרבות המערב, ויהודי תרבות צרפתית בפרט, ראינו שיהודים בצרפת ראו את התנועה הציונית כפתרון לאנטישמיות לאותם היהודים שאינם יכולים להתבולל בתוך אומות אחרות במערב - לא להתבולל, לקבל אמנסיפציה שאנחנו קיבלנו מידי הצרפתים. ופתאום הרגשנו דרך החזרה למקורות שעיקר השינוי עמוק מאוד, ושנחנו חיים בתפוצה של מדינת ישראל של ימינו אנו.¹ התמורה הזו - של

¹ ולא בתפוצה של בית שני, כפי שהיה עד הקמת המדינה (הערת העורכים).

התודעה היהודית אפשר לומר - שבצרפת, בפרט המנהיגים של תנועות הנוער, הרגישו בזה באופן עמוק מאוד, ואז באה עלינו הרגשה של אחריות.²

זו גם כן הגזמה, אבל אפשר לומר שהיה פוטנציאל - בדור שקיים עכשיו אחרי מלחמת העולם - להקים קהילה חזקה מאוד, ואולי יותר חזקה ממה שהיה בימי הביניים בספרד. כי יש התאמה בין הכוחות של ההשכלה היהודית והרקע של החברה הצרפתית שהיא נותנת לייסד קהילה כזו. מכיוון שהרגשנו את התמורה שדיברתי עליה בחיי עם ישראל, אז ראינו את זה כמו עוול, אשמה לתת יד לעוול כזה - ליצור תפוצה חדשה בתקופה שכבר יש מדינת ישראל.

כל זה הוא סְכֵמָטִי מאוד, אבל אני רוצה לציין שאלפים מרגישים פחות או יותר בצורה כזו. צריך לומר שתורת הרב קוק מובילה אותנו הרבה מאוד כדי להבין את הדבר הזה לעומקו. כי הוא מסביר בתורתו שכל מה שרבני ישראל - בימי הביניים או לפני ימי הביניים, ואחר כך ובפרט הרבנים שנתנו את תורתם בסגנון הקבלה, והראשון הוא הכוזרי של ר' יהודה הלוי - כל מה שאמרו לא שייך לעבר בלבד, אלא הוא מסביר גם כן את ההווה, ובפרט זה היה שייך לתנועה הציונית הנוכחית.

בתור יהודים שחזרו ליהדות ושראו ביהדות יותר מסתם דת גרידא - כפי שאומרים גם כן עכשיו בארץ ישראל - אלא השקפת עולם כללית, שאיפה לזהות של האדם כפי שהתנ"ך מדבר עליה, כפי שהתודעה העברית ראתה את זה בימי האבות, ואחר כך בימי השופטים, ואחר כך בימי בית ראשון, ואחר כך בימי בית שני - אנחנו ראינו שעכשיו זו היא הזהות הישראלית.

ואני רוצה להסביר איך תורת הרב קוק, דרך כמה מנהיגים - בפרט מנהיגים רוחניים בצרפת - היא למעשה אולי הגורם העיקרי של העלייה הזו של אקדמאים צרפתים עכשיו. וצריך להבין שזו הפתעה, איך דרך התרבות הצרפתית ובצורה מסורתית, כמה אקדמאים בעלי השכלה כללית לגמרי החליטו שלא להיות יהודי-גולה ולבוא להיות ישראלים, אף על פי שזה היה בדרכים לא רגילות של הציונות הרגילה.

אני חושב שאפשר להסביר את זה כך: במשך דורות היו ניסיונות ליצור תפוצות, והייתה ליהודים איזו הרגשה שיש תפקיד - כלפי האנושיות החיצונית - שיש לעם ישראל תפקיד. זה היה מעורפל, לא הבנו היטב מה היה צריך לעשות, מה ההצדקה של החיים בחו"ל מזה כמה מאות בשנים, כי גם בתקופה של העברים היה מצב כזה. היינו במצרים ואחר כך בגלות בבל, ואחר כך בכל התפוצות, ואנחנו היינו חיים בגלות של תרבות אוקסידנטלית.³

כמה מאיתנו חשבו שיש ליהודים תפקיד כלפי חוץ, ובלי להבין מה היה התפקיד הזה. ובפרט אמרו, וגם שמענו, שהיה לנו לתת משהו לגויים. ראינו בעינינו שאנחנו לא נתנו שום דבר לגויים, אלא קיבלנו מהם משהו. זה שהסביר לנו בהרצאות שלו פה בירושלים כשבאנו להשתלמות, ואחר כך

² במילים אחרות, מניטו מסביר שבצרפת, מי שהרגיש את התמורה שעברה התודעה היהודית באופן עמוק במיוחד, היו המנהיגים של תנועות הנוער, דבר שהוביל אותם, ואת מניטו בתוכם, להרגשה של אחריות. (הערת העורכים).

³ מערבית (ההפך של המילה אוריינטלי).

כל [זה]. מצאנו [ב]מקורות בספרים הגדולים של המסורת היהודית, שישראל בסיפור של התנ"ך לא מוצאים אותה בתוך שאר האומות, אחרי דור המבול, בפרט אחרי דור הפלגה.

אנחנו רואים שיש שבעים אומות בעולם, אבל אין אומת ישראל בתוך השבעים אומות. אחר כך מתחיל להיות משפחת האבות שמיד קיבלה על עצמה את תפקיד הגלות. זה מתחיל מראשית ההיסטוריה שלנו, כשהקב"ה לפי סיפור התורה אומר לאברהם אבינו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", זה - לפי התנ"ך - זה תפקיד של משפחת האבות, לפני כל חטא, לפני כל מאורע, לפני כל היסטוריה.

הצלחנו דרך תורת הרב קוק להבין קצת את התפקיד הזה. זאת אומרת כל אומה אחרי הפילוג לקחה איזה צד של הגניוס של הזהות של האדם, ותפקיד ישראל ללכת לכל מקום שיש תרבות עשירה, לקבל את האופי הזה ולייחד אותם. זו בדרך כלל התאוריה שקיבלנו ושהיא גרמה להחלטה שאמרתי קודם.

זאת אומרת שבכל שלב של ההיסטוריה הכללית יש להיסטוריה של עם ישראל שני שלבים: שלב של פיזור בין האומות, ואחר כך שלב של שיבת ציון, האיחוד. וכשכל יהודי מהגולה חוזר לירושלים, לארץ ישראל, מביאים איתם את התרבות שקיבלו מכל אומה ואז מאחדים את כל המין האנושי בארץ ישראל.

זוהי השקפה - אפשר לומר 'דתית' או 'מיסטית' - אבל זוהי השקפה שמסבירה לנו מה היה ההיסטוריה שלנו במשך כל הדורות של הגלות, ולמה היה צריך לשים קץ לתקופה הזאת, לא להמשיך להיות יהודי [ש]מקבל ערכים, מכיוון שכבר יש מדינת ישראל שיהא בכוחה לקחת על עצמה את התפקיד הזה בתור מדינה, ושהזמן לשיבת ציון הגיע.

מה שמיוחד בתהליך זה - שהוא תהליך שווה לכל התפוצות - שמיוחד ביהודי צרפת, שאנחנו בתור יהודים מהתפוצה של צרפת חשבנו למצוא את זה בזהות הצרפתית. היתה לנו אכזבה, והחלטנו למצוא את זה בזהות הישראלית.